

propriam destinationem præsentem et futuram agnoscere, ac demum veram beatitudinem in vita immortalis obtinere. Absurdus quoque; quia vel supponit homini nihil curandum de Deo atque religione, aut supponit religiones omnes æque bonas et veras existere: quod utrumque rationi adversatur, et contradictionem implicat.

2.^m Ergo turpiter errat Rationalismus, dum adstruit officia hominis erga Deum sola lege morali ac naturali contineri. Siquidem, satis constat ex dictis, insufficientia rationis humanæ ad veram religionem prosequendam, et cultum Deo exhibendum; imo etiam ad cognoscendam ipsam legem naturalem, eamque integram adimplendam, nisi humano generi Deus subvenire voluisset per revelationem doctrinæ religiosæ et morales, cujus ope homines cuncti, sive sapientes, sive insipientes, tuto ac facile possent religionis ac morales officia cognoscere et adimplere (1).

ARTICULUS SECUNDUS.

De cultu Deo exhibendo.

Quoniam, ut habet D. Thomas (2), «religio dicitur secundum quod exhibet Deo debitum famulatum in his quæ pertinent specialiter ad cultum divinum, sicut in sacrificiis, oblationibus, et aliis hujusmodi,» postulat methodi ratio, ut postquam de religione in genere ac officiis ex ea profluentibus, diximus, dicamus nunc de cultu, quo Dei religio manifestatur, et viget apud hominem; nam prius est Deum scire, consequens colere, inquit Lactantius.

Qua in re confutandi præsertim veniunt: 1.º qui Dei cultum externum ac publicum rejiciunt: 2.º qui libertatem cultus seu religionis adstruunt et tuentur. Adversus quos sit

(1) Igitur, ut verus rationalismi transcendentalis parens loquitur Kant, dum scribit: «Tout ce que l'homme pense pouvoir faire en dehors d'une conduite morale, pour plaire à Dieu, est pure imagination, et culte faux.» Oischinger, Dict. Encyc. cit., tom. 19, pag. 473.

(2) Sum. Theol. 2.º 2.e, q. 81, art. 8.º

THESIS 1.^a Homo Deum colere debet non modo cultu interno, sed etiam externo et publico.

Quoad cultum internum, thesis probatione non indiget. Nemo enim, nisi atheus existat, negaverit, hominem Deo debere adorationem, honorem, timorem, amorem, gratiarum actionem, cætera hujusmodi, quæ Dei dominium et excellentiam, bonitatem summam atque beneficia ab eo recepta, protestatur et confitetur.

Quoad cultum externum prob. 1.º Ratio sufficiens cultus duo præsertim complectitur, nempe, potestari seu confiteri supremum Dei dominium et excellentiam, ratione cujus plena subjectio ipsi debetur; ac simul agnoscere ejus bonitatem et gratias agere ob beneficia ab eo emanantia: atqui homo non minus subijcitur Deo quoad corpus quam quoad animam, nec minus gratiarum actiones Deo rependere tenetur pro corporeis ac sensibilibus bonis, quam pro spiritualibus: ergo sicut ratione animæ et donorum spiritualium, homo Deo exhibet cultum internum, ita ratione corporis ac sensibilibus bonorum, congruum est, ut externum ac sensibilem cultum eidem exhibeat.

2.º Cultus externus ad internum ducit, ita ut hujus perfectio et conservatio ab illo pendeat: ergo si internum homo Deo exhibere tenetur, etiam externum. Ant. ex eo constat, quod homini connaturale sit, pro præsentis statu conjunctionis animæ cum corpore, ad spiritalia ex sensibilibus et per sensibilia manuduci, prout experientia ipsa testatur. Sicut ergo videmus animam a sensibilibus dependere quoad cognitionem intellectualem, adeo ut hæc vel penitus, vel maxima ex parte deficeret, deficientibus sensibus ac sensibilibus objectis, ita etiam cultus internus languesceret atque deficeret, nisi ad eundem per verba et alia sensibilia, homo seipsum quoad affectiones internas excitaret. Ergo cultu externo per verba et alia signa sensibilia indiget homo, ut cultum ipsum internum, qui præcipuus est, congrua ratione exhibeat, conservet, ac foveat. Qua in re egregie D. Thomas (1): «Verbis,

(1) Sum. Theol. 2.º 2.^e, quæst. 91, art. 1.º

alia ratione utimur ad Deum, et alia ratione ad hominem. Ad hominem enim utimur verbis, ut conceptum nostri cordis, quem non potest cognoscere nisi verbis nostris, ei exprimamus... Sed ad Deum verbis utimur, non quidem ut ei qui est inspector cordium, nostros conceptus manifestemus, sed ut nos ipsos, et alios audientes ad ejus reverentiam inducamus. Et ideo necessaria est laus oris, non quidem propter Deum, sed propter ipsum laudantem, cujus affectus excitatur in Deum ex laude ipsius.»

Quoad cultum publicum, ejus utilitas ac necessitas ex prædictis principiis colliguntur. Etenim: 1.º sicut cultus internus sine externo langueret ac deficeret, ita et ipse externus absque cultu publico seu colectivo; videmus enim homines privatos ad cultum internum et externum per cultum publicum excitari ac commoveri (1); 2.º cultus publicus, ac solemnitates collectivæ, animæ affectus ac internum cultum Dei maxime fovet et augent, idque propter vim exempli, ac principium imitationis, quæ plurimum apud homines vigent; siquidem, experientia teste, dum plures homines simul conveniunt, ipsorum animi eriguntur, roborantur, ac unus in alterum influit mutua atque misteriosa quadam actione; et reactione: 3.º quia publicus cultus non solum est consecrarium spontaneum publicæ religionis, sed homines inter se actiori vinculo conjungit, ac vitam socialem et politicam inter ipsos fovet, juvat et promovet. Quod si adjiciatur, caeremonias et ritus cultus publici esse veluti symbola quædam, quibus continentur et exprimuntur dogmata religiosa et moralia; procudubio fateri oportebit, maximam existere utilitatem et necessitatem cultus publici, qui aliunde nihil aliud est quam consecrarium naturale et spontaneum cultus tam interni quam externi.

(1) «Plusieurs particuliers, ajebat Leibnitz, qui participent au culte public n'en auraient aucun, s'il n'y en avait point de public.» Apud Flottes, *Encyclop. du XIX siècle*, tom. 9, p. 411.

THESIS 2.^a

Libertas cultuum seu religionis illicita est ex genere suo; nec proinde licet cooperari ad ejus introductionem in natione catholica.

Thesis non procedit de libertate religionis vel conscientiæ, ut loqui amant recentiores, quatenus internam conscientiam solum afficit. Nam, quamvis ut prorsus falsa habenda sit sententia eorum, qui edicunt et autumant, homini liberum esse, quam voluerit, religionem amplecti et sequi in foro conscientiæ, cum revera homo teneatur, etiam in hoc foro interno amplecti et sequi, non quamlibet, sed *veram* solum religionem; attamen quia internos hosce actus potestas humana nec noscere nec dijudicare potest, thesis non procedit de libertate conscientiæ internæ.

Prob. 1.º Indifferentismus religiosus illicitus est ex genere suo, atque rectæ rationi adversatur; siquidem indifferentismum religiosum adstruere aut profiteri, idem est ac edicere et profiteri, vel omnes religiones esse æque veras, quod absurdum est, cum dogmata ipsarum contradictoria sint; vel Deo indifferens esse, quod cultu legitimo, aut illegitimo, vera, vel falsa religione colatur ab homine; quod sane non minus absurdum agnoscitur: atqui libertas cultuum seu religionum involvit ac præ se fert indifferentismum religiosum: ergo. Min. patet. Nam qui propugnat, et ut bonam moraliter habet libertatem cultuum, seu religionum, practice profitetur, vel omnes religiones esse æque bonas et veras, vel indifferens esse quod Deus cultu legitimo, aut illegitimo, vera, vel falsa religione colatur, in quo sita est natura indifferentismi religiosi. ✱

Prob. 2.º Injustum et absurdum est, eadem jura et protectionem publicam concedere errori, ac veritati, malo, ac bono; quandoquidem, tam recta ratio, quam ipsa lex naturalis docent, hominem teneri veritatem ac bonum morale amplecti et tueri, errorem atque malum morale vitare et fugere: atqui introducere in natione catholica, seu cooperari ad introducendum libertatem cultuum, nihil aliud est quam introducere vel cooperari ad introductionem erroris, et mali moralis, in locum veritatis et boni moralis; imo vero cum ex

errore circa religionem majora nocumenta et mala moralia homini obveniant, major exurget obligatio ex lege naturali ipsum vitandi, sive a seipso et aliis, quoad privatas personas, sive a multitudine, quoad publicas personas sive gubernantes, quibus cura multitudinis incumbit. Ergo qui præsunt nationi catholicæ, quæ veræ religioni adhæret, illicitè agunt, legem naturalem transgrediuntur, ac muneri et officio suo desunt, si vel introducant, vel introduci sinant libertatem cultuum vel religionum.

Prob. 3.º Ex gravissimis incommodis et malis, quæ ex libertate religionum oriuntur. Quorum quædam tantum brevitate studio indicare sufficiat: 1.º libertas religionum, dum in natione catholica introducit, ipsam societatem civilem, ac commune bonum patriæ in periculo constituit, simulque multiplicibus malis obruit. Luculenter id testatur historia, quæ nos edocet occasione libertatis religionum introducendæ, in Gallia, in Germania, Helvetia, aliisque Europæ nationibus, exorta fuisse maximas perturbaciones politicas, civilia bella, tumultus, ac mala omnis generis usque ad ruinam fere patriæ sive dissolutionem illarum nationum.

2.º Vincula societatis domesticæ, vel dirumpit, vel infirmat; dissensiones atque dissidia inter cognatos fovet, inobedienciæ filiorum erga parentes occasiones ac prætextus suppeditat, dum religionem et moralia principia, diversa a religione et moralibus principiis parentum se profiteri autumant: mæroribus denique, laboribus, ac amaritudine morali membra familiæ obruit (1), præsertim dum hora mortis et æternitatis appropinquat.

(1) Vid. *La Fuente* in opere, cui titulus: *La pluralidad de cultos y sus inconvenientes*, ubi de argumento nostræ thesisi egregie, pro more disserit. Speciminis loco in ejus verba quoad inconvenientia ex parte familiæ: «El espectáculo de una familia dividida por opiniones religiosas es muy triste, y en España lo sería mucho mas. El padre protestante, va ó no va al templo; el hijo escéptico y racionalista va al billar y al casino, mientras que la madre con su hija, cual otra Santa Mónica va á la Iglesia, arrostrando las burlas del uno, y el desden del otro, á llorar sus extravíos, y pedir á Dios los reduzca al buen camino... ¡Oh! por mas que se quiera decir, debe ser horroroso el padeci-

3.º Tandem religionum libertas viam sternit perturbationibus ac malis socialibus, idque triplici potissimum ratione: 1.º quia ejus introductio in catholica natione fert secum mutationem legum, et institutionum nationalium circa familiam, circa templa, circa doctrinam cum aliis hujusmodi, quod sane perturbationi et periculis obnoxium existit: 2.º quia homines perversi, et sapientes in malo occasionem inde accipiunt ad multitudinem ignaram et simplicem decipiendam et concitandam adversus magistratus et gubernantes: 3.º quia favet corruptioni morum, cum nota sit hominis propensio et facilitas ad amplectendas doctrinas, seu religiones, quæ vitiis et passionibus indulgent. Quinimo, libertas religionum viam sternit ad eversionem omnis religionis et moralis, quippe ex tristi experientia novimus, homines eos, qui libertatem cultus initio tuentur, prædicant, magnopere extollunt, temporis lapsu eversionem totius religionis et moralis proclamare. prout observare licet in rationalistis qui *Solidarii* audiunt (1),

miento de un católico al ver morir dentro de su propia casa, dentro de su propia familia, una persona querida á la cual se profesa cariño, y mirar con los brazos cruzados cual pasan los momentos en que pudiera salvarse, y cual se acerca la hora de la eternidad para aquella alma, que dentro de pocos momentos será quizá por su falta de fé, reprobada, inexorable é irremisiblemente perdida, y perdida para siempre.

Un indiferentista, un librecultista, no puede comprenderlo; ya lo sé, pero cualquier católico medianamente fervoroso lo comprenderá muy bien.

Y luego despues, al acompañar sus restos mortales á la última morada, llegar con ellos hasta la puerta del templo, ó del cementerio, y decir aquellas palabras, que en casos tales pronunciaba el gran O'Connell al acompañar los restos de algun amigo protestante: «Mi amistad llega hasta aquí!» Pág. 290-91.

(1) Quid hoc nomine intelligatur, quidque sibi velint *solidarii* his verbis exponit cit. *La Fuente*: «El solidario no cree en Dios, no cree en el alma, no cree en lo sobrenatural; no cree ni aun en las sibilísticas frases del krausista, que pinta á un Dios tonto y holgazán, á quien lo mismo importa el bien que el mal, y á la humanidad la convierte en un Dios. El solidario se compromete á no profesar ninguna religion, y despreciarlas todas: no casarse á la faz de la Iglesia, no bautizar á los hijos que nazcan de su concubinato, no asistir á ningun acto religioso, ni admitir ningun culto; no tratar con ningun sacerdote de ninguno de ellos, no llamarlos al fin de la

quorum societas in Gallia, et nationibus aliis, in quibus libertas cultuum viget, in dies propagatur.

Ex hucusque expositis inferre licet subjecta Corollaria:

1.^m Graviter peccant qui verbo, scriptura, vel alia quavis ratione, operantur vel cooperantur ad introductionem libertatis cultus, seu religionum in natione catholica. Etenim, non solum Christi præcepta, et legem naturalem contemnunt et transgrediuntur, qui hoc peragunt, sed damnum maximum inferunt concivibus, qui exponuntur periculo veram, seu catholicam Religionem amittendi, extra quam salus esse nequit.

2.^m Reges et supremi magistratus reipublicæ catholicæ jus et obligationem habent obsistendi totis viribus introductioni libertatis cultuum, gravissimeque peccant in Deum, ac in rempublicam sibi commissam, si secus faciant. Siquidem, qua reges et magistratus *catholici*, tenentur Christi præcepta observare, fidem catholicam adversus errores tueri, atque Ecclesiæ jura sarta, tecta que servare.

3.^m Quoad eas nationes tamen in quibus libertas religionum jam introducta et firmata existit, *tolerari* quidem possunt falsæ religiones licite a regibus et magistratibus catholicis ad vitanda majora mala, sed minime directe aut positive *protegi*. Unde prorsus rejicienda hodierna praxis, protegendi, ac æqualia jura concedendi omnibus religionibus; tum quia naturali legi, et rationi adversatur eadem jura eandemque protectionem concedere errori, et veritati, malo, et bono; tum quia hoc idem est ac indifferentissimum religionum practice profiteri, ac statum seu rempublicam statuere, et solidare velle super basim atheam.

4.^m Ergo rejiciendus *Latitudinarismus*, apud quem homo æternam salutem assequi potest extra veram Christi Ecclesiam, ac per cultum cujusvis religionis. Unde jure merito

de la prière, inquit ille, comme culte formel, et intérieur, et par conséquent comme moyen de grâce, est une illusion, et une superstition; c'est du fétichisme; car elle n'est que l'expression d'un désir formulé devant un Être qui n'a pas besoin que nous lui parlions de nos besoins pour les connaître. Apud Oischinger, *Diction. encycl. cit.*, t. 49, p. 473.

(2) *Sum. Theol.*, 2.º 2.e, q. 81, art. 7.º

(3) *Ibid.* ad 2.^m

Apostolica Sedes proscripsit in *Syllabo* Pii IX propositiones hæc: «Liberum cuique homini est eam amplecti atque profiteri religionem, quam rationis lumine quis ductus, veram putaverit.—Homines in cujusvis religionis cultu viam æternæ salutis reperire, æternamque salutem assequi possunt.»

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

Objic. 1.º adversus 1.^{am} thesim. Deus, utpote infinita intelligentia præditus, intime perspectas habet hominum mentes et necessitates, ac proinde opus non est oratione vocali, aut aliis externis signis in conceptu ejus uti: ergo supervacaneus existit cultus externus, nec quidpiam utilitatis sensibilis deprecatio habet.

Resp. Neg. cons. Objectio ista vulgaris rationalismi, quam tamen transcendentalis rationalismi parens Kant iterum recoquit (1), jam pridem a D. Thoma abunde fuerat soluta, ut ex probationibus thesis patet. Oratione enim vocali, aliisque rebus sensibilibus in cultu divino utimur, non quidem propter Deum, quasi ipse iis indigeat ad cognoscendum nostras necessitates aut animi affectus, sed ut nos ipsos Deo, quoad corpus et sensibilia offeramus et subjiciamus; præsertim vero ad excitandum et fovendum animæ subjectionem, et internos affectus erga Deum. Nam, ut scite habet cit. D. Thomas, «mens humana indiget ad hoc quod conjungatur Deo, sensibilibus introductione... et ideo in divino cultu necesse est aliquibus corporalibus uti, ut eis quasi signis quibusdam mens hominis excitetur ad spirituales actus, quibus Deo conjungitur (2).»

Porro, «hujusmodi exteriora, subdit ille (3), non exhibentur Deo quasi his indigeat, sed exhibentur Deo tamquam

(1) «La prière, inquit ille, comme culte formel, et intérieur, et par conséquent comme moyen de grâce, est une illusion, et une superstition; c'est du fétichisme; car elle n'est que l'expression d'un désir formulé devant un Être qui n'a pas besoin que nous lui parlions de nos besoins pour les connaître.» Apud Oischinger, *Diction. encycl. cit.*, t. 49, p. 473.

(2) *Sum. Theol.*, 2.º 2.e, q. 81, art. 7.º

(3) *Ibid.* ad 2.^m

signa quædam interiorum et spiritualium operum, quæ per se (principaliter) Deus acceptat.

Inst. Spiritui puro respondet cultus pure spiritualis, et internus; sed Deus est purissimus spiritus: ergo.

Resp. Dist. maj. *Tamquam principalis ac per se intentus, conc. per exclusionem externi ac corporalis tamquam secundarii et ad spiritualem ordinati*, neg. Verum equidem est actus interiores et spirituales, præcipuum locum obtinere in cultu religioso veri Dei, imo externi sine internis veri cultus rationem non habent; ast exinde minime consequitur externos actus ad cultum religiosum secundario saltem non spectare, dum internis junguntur, ad horumque intensitatem, et conservationem ordinantur. Unde merito D. Thomas; «Religio habet quidem interiores actus quasi principales, et per se ad religionem pertinentes; exteriores vero actus, quasi secundarios, et ad interiores actus ordinatos (1).»

Objic. 2.º Saltem oratio, seu deprecatio ad Deum pro beneficiis obtinendis inutilis est: ergo saltem cultu orationis non est colendus. Prob. ant. Quidquid in tempore fit, Deus ab æterno præscivit ac præordinavit; sed præscientia Dei atque ejusdem decreta mutari nequeunt precibus hominum: ergo.

Resp. 1.º Neg. ant. et cons. Quia etiam data inefficacia orationis quoad beneficia, vel dona, quæ a Deo postulantur, adhuc oratio utilis esset, ac verus Dei cultus, quatenus per ipsam homo perfectius Deo subjicitur ac jungitur, quod non minimum objectum existit, nec minima utilitas orationis et precum, quas in Dei conspectu effundimus.

Resp. 2.º Neg. ant. Ad prob. dist. maj. Ab æterno præcivit et præordinavit, *ut implendum in tempore ex concursu creature juxta conditionem, conc. ut implendum ex fatali necessitate*, neg. Et hanc quoque objectionem, quam hodierni rationalistæ post Voltaire, et Rousseau regerunt, sex ab hinc seculis præoccupavit D. Thomas his verbis (2):

(1) *Loc. cit.*

(2) *Opert. cit.*, quæst. 83, art. 2.º

«Ex divina Providentia non solum disponitur qui effectus fiant, sed etiam ex quibus causis, et quo ordine proveniant.

Inter alias autem causas, sunt etiam quorundam (effectuum) causæ actus humani. Unde oportet homines agere aliqua, non ut per suos actus divinam dispositionem immutent, sed ut per actus suos impleant quosdam effectus secundum ordinem a Deo dispositum. Et simile est etiam de oratione. Non enim propter hoc oramus, ut divinam dispositionem immutemus, sed ut id impetremus, quod Deus disposuit per orationes esse implendum. Itaque præordinatio Dei non respicit beneficium vel bonum conferendum nude sumptum, sed *ut conferendum per orationem*, ita ut ipsa oratio hominis ingrediatur decretum Dei, sicut applicatio medicinæ ingreditur Dei æternum decretum circa sanitatem ægroti (1).

Objic. 3.º adversus 2.^{am} thesim. Jus naturæ impediri legitime nequit per ullam potestatem humanam; sed libertas cultuum seu religionum competit homini ex jure naturæ: ergo. Prob. min. Homo ex propria natura, libertatem sibi vindicat credendi hoc, vel illud circa Deum, et cultum ipsi exhibendum: ergo.

Resp. Neg. min. Ad prob. dist. ant. Libertatem *moralem, neg. physicam*, subd. *quoad forum internum conscientie, conc. quoad exteriores actus*, neg. Primum itaque, tantum abest ut homo libertatem moralem sibi vindicet ex jure naturæ quoad fidem, et cultum Dei, quasi pænes ejus arbitrium esset quemlibet cultum Deo præstare, ut potius ex jure naturæ teneatur veram fidem, verumque cultum eidem exhibere. Deinde, si libertas, non *moraliter*, seu quatenus rectæ rationi ac legi conformari debet, sed *physice* tantum, seu

(1) Apposite ad rem Maistre: «On ne peut faire, aucune objection contre la prière qu' on ne puisse faire contra la médecine. Ce malade doit mourir ou ne pas mourir. Donc il est inutile de lui administrer des remèdes; donc il n' y a point de médecine. Où est la différence? Nous ne voulons pas faire attention que les causes secondes se combinent avec l' action supérieure, ce malade mourra, ou ne mourra pas: oui sans doute; il mourra, s' il ne prend pas des remèdes, et il ne mourra pas s' il en use. Cette condition, s' il est permis de s' exprimer ainsi, fait portion du décret divin.»

quatenus coactioni et violentiæ non subest, spectetur, homini quidem competit quoad actus internos conscientiæ, quippe qui ex propria natura iudicium et potestatem aliorum hominum effugiunt, minime vero iudicium et potestatem humanam effugiunt quoad externas ipsorum manifestationes, ac proinde quoad libertatem cultuum ad sensum thesis.

Objic. 4.º Ex nostra thesi, ejusque probationibus consequitur principes nationum, quæ hæresi aut infidelitate inficiuntur, jus habere impediendi introductionem libertatis cultuum, ac proinde introductionem catholicæ Religionis; atqui hoc est absurdum: ergo.

Resp. Neg. ant. Objectio enim procedit ex hypothesi non minus impia quam falsa, eadem jura deberi veritati ac errori, bono, et malo; cum e contra recta ratio simul cum lege naturali præcipiat veritatem et bonum fovere, tueri, atque protegere, errorem et malum, præsertim quoad religionem, vitare et fugere. Itaque, qui societati hæreticæ vel infideli præsumunt, jus et obligationem habent, non solum non obstandi introductioni catholicæ Religionis, sed eandem amplectendi ac protegendi; a qua obligatione solum per accidens excusari possunt ex hypothesi ignorantiae invincibilis circa veritatem Religionis; quæ quidem ignorantia apud principes et magistratus supremos nationum, præsertim hæreticorum, difficillime locum habere potest.

Objic. 5.º Ex libertate cultuum maxima beneficia et utilitates profluere nata sunt erga rempublicam, ipsamque catholicam Ecclesiam: ergo. Ant. constat. Nam: 1.º nationis divitiæ augentur ex affluentia pecuniæ (capitales) exterorum civium: 2.º Clerus catholicus perfectior evadit quoad scientiam et mores, ex conflictatione, et communicatione cum ministris aliarum religionum: 3.º Catholici sinceri ferventiorum pietatem ostendunt atque præ se ferunt, ut contingit in nationibus, in quibus viget cultuum libertas: 4.º Ecclesia ipsa ampliorum libertatem et independentiam a potestate civili sibi vendicat.

Resp. 1.º Hæc sunt præcipua quæ pro cultuum libertate adducere consuescunt rationalistæ, seu potius protestantes et indifferentistæ, ex quibus ea plagiare amant ephemeridum scriptores, ac quidam pseudopolitici, queis cordi maxime

esse videtur; cultuum libertatem in nostram catholicam Hispaniam invehere. Huic porro objectioni respondere sufficeret, mala, pericula, et incommoda, quæ ex introductione libertatis cultuum in catholica natione, qualis Hispania existit emanare nata sunt, graviora esse, longeque superare utilitates et beneficia, quæ in objectione offeruntur, etiamsi hæc talia revera forent prout objiciuntur. Sed præterea breviter ad singula:

Respond. 2.º *Ad primum.* Pecuniæ extræ (los capitales estrangeros) liberum accesum hodie obtinent ad nostram Hispaniam, non obstante unitate cultus et religionis. Quod si abundantius non affluunt, ex aliis causis est repetendum, non ex absentia libertatis cultuum; quandoquidem, cuilibet permittitur propriam religionem privatim sequi; immo etiam si nullam profiteatur, nullam molestiam exinde patietur. Adde his, homines aliarum nationum ejusmodi pecuniariis negotiis deditos, ut plurimum, vix quidpiam curare de cultu publico religionis.

Ad secundum. Catholici ministri a ministris protestantibus vel aliarum sectarum nihil habent quod discant, nisi aut rationalismum, aut incredulitatem et atheismum, aut uxorem et liberos quærere, aut famem lucri et pecuniæ (1). Præterea, velle vel conari ad introductionem libertatis cultuum, ut ministri catholici majorem activitatem et illustrationem præferant, idem est ac affirmare et supponere, utile ac conveniens esse, ut perpetua bella sint ad hoc ut experti ducēs ac fortes milites existant, aut conveniens esse abundare pestes et ægritudines inter homines, ut medici studiosiores, ac magis experti et sapientes evadant.

Ad tertium. In primis, etiam in nationibus in quibus viget libertas cultuum, non est veritas, ut Catholicæ Religionis ministri aliarum religionum doctrinam discant, nisi aut rationalismum, aut incredulitatem et atheismum, aut uxorem et liberos quærere, aut famem lucri et pecuniæ (1). Præterea, velle vel conari ad introductionem libertatis cultuum, ut ministri catholici majorem activitatem et illustrationem præferant, idem est ac affirmare et supponere, utile ac conveniens esse, ut perpetua bella sint ad hoc ut experti ducēs ac fortes milites existant, aut conveniens esse abundare pestes et ægritudines inter homines, ut medici studiosiores, ac magis experti et sapientes evadant.

(1) ¿Si querrán los policultistas que el Obispo anglicano Colenso, que no admite la divinidad de la Biblia, venga á reformar, y enseñar á nuestro Clero? William Cobbet ha demostrado hasta la evidencia que el clero anglicano solo tiene actividad para hacer dinero, y esto lo ha probado con números y con razones, á las cuales no se ha podido contestar. Y cuando los protestantes mismos se rien de la actividad de su clero para la vida espiritual, se quiere venir á presentarlo como un modelo para el nuestro? La Fuente, *Op. cit.*, pág. 376-77.